

НОВІ ПІДХОДИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ СОРТІВ ТА ПРАВ НА НИХ ПЛОДОВИХ, ЯГІДНИХ, ГОРІХОПЛІДНИХ КУЛЬТУР ТА ВИНОГРАДУ

*Гончар О.М., Ткачик С.О., кандидати сільськогосподарських наук
Український інститут експертизи сортів рослин*

Постановка проблеми. За останнє десятиріччя до Державного реєстру сортів, придатних до поширення в Україні, занесено 273 сорти плодово-ягідних, горіхоплідних культур та винограду, з них 255 сортів - вітчизняної селекції [1]. Незважаючи на значну пропозицію вітчизняних селекціонерів, ситуація в садівництві залишається надзвичайно складною. Понад 50% суб'єктів садівництва займаються вирощуванням садивного матеріалу незареєстрованих в Україні сортів. При цьому майже 10% розсадників щорічно ввозять садивний матеріал із-за кордону. Як показали результати інспекторської перевірки, всього на територію України в минулому році було завезено близько 1,2 млн шт. саджанців плодових, 0,3 млн шт. ягідних та 3 млн шт. винограду [2].

Таким чином, склалася парадоксальна ситуація - при надзвичайному попиті на садивний матеріал нових перспективних сортів плодово-ягідних культур в Україні простежується надзвичайно повільна їх реєстрація, не врегульований їхній правовий захист, а впровадження у виробництво відбувається з порушенням чинного законодавства, щодо охорони прав на сорти рослин. При цьому наносяться значні збитки вітчизняним селекційним установам, недоотримуються значні кошти, які б мали використовуватись на розвиток селекції, матеріально-технічної бази, стимулювання селекціонерів.

Аналіз існуючого механізму державної реєстрації сортів плодових, ягідних, горіхоплідних культур та винограду свідчить про значні затрати часу, завдяки чому нові сорти втрачають свою актуальність та конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Актуальність даного питання була підтверджена проведенням 22 жовтня 2004 р. в Інституті садівництва УААН науково-практичної конференції "Стан та перспективи селекції плодових, ягідних, горіхоплідних культур та шляхи прискореного впровадження нових сортів у виробництво". Був розглянутий новий підхід до реєстрації сортів та прав на них плодових, ягідних, горіхоплідних культур та винограду.

Основна частина. Серед основних змін існуючого порядку проаналізуємо наступні.

Перша зміна стосується організації проведення кваліфікаційної експертизи з визначення показників придатності сорту до поширення та відповідності його критеріям вирізняльності, однорідності та стабільності.

За існуючого порядку кваліфікаційна експертиза здійснювалась на дослідних полях Державної системи з охорони прав на сорти рослин в 4-16 місцях залежно від ботанічного виду. Всі обліки та спостереження проводили спеціалісти сортодослідних станцій, які несли персональну відповідальність за достовірність та об'єктивність результатів вивчення сорту. В обов'язки заявника сорту входило подання заявки та забезпечення на безоплатній основі садивним матеріалом відповідні станції Держсортслужби.

Згідно з новим порядком кваліфікаційна експертиза сортів плодкових, ягідних, горіхоплідних культур та винограду буде здійснюватись на дослідних полях заявника (рис 1). З метою забезпечення контролю за збереженістю сорту та перевірки якості експертизи, проведеної заявником, на сортодослідних станціях Державної системи з охорони прав на сорти рослин закладатимуться колекційні розсадники, садивний матеріал для яких надаватиме на безоплатній основі заявник. Всі обліки та спостереження щодо визначення показників господарської придатності, а також вирізняльності, однорідності, стабільності сорту здійснюватиме заявник. Держсортслужба разом з Українським інститутом експертизи сортів рослин проводитиме формальну експертизу заявки, визначатиме новизну, перевірятиме назву сорту, належність об'єкта, описаного в заявці, а також доданого до неї посадкового матеріалу і перевірятиме відповідність фактичних ознак та господарських показників сорту з інформацією, наведеною в документах заявки.

Відповідно до нового порядку заявник несе персональну відповідальність за достовірність результатів польових та лабораторних досліджень, які здійснюються відповідно до Методик державного сортовипробування сільськогосподарських культур та Методик проведення експертизи на вирізняльність, однорідність, стабільність, затверджених Держсортслужбою. Обсяг правової охорони сорту визначатиметься сукупністю ознак, які сформує заявник в описі сорту.

Друга зміна стосується тривалості процесу державної реєстрації сорту та прав на нього. Створення нового сорту плодової культури триває 35-50 років і вимагає значних матеріальних витрат. Виведений сорт характеризується певним комплексом біологічних ідентифікаційних ознак, господарсько-цінних характеристик, експертизу яких до останнього часу здійснювала Держсортслужба. Садивний матеріал нового сорту висаджували в поле сортодослідної станції, де він проходив повний цикл росту та розвитку, який тривав від 2 до 10 років залежно від виду.

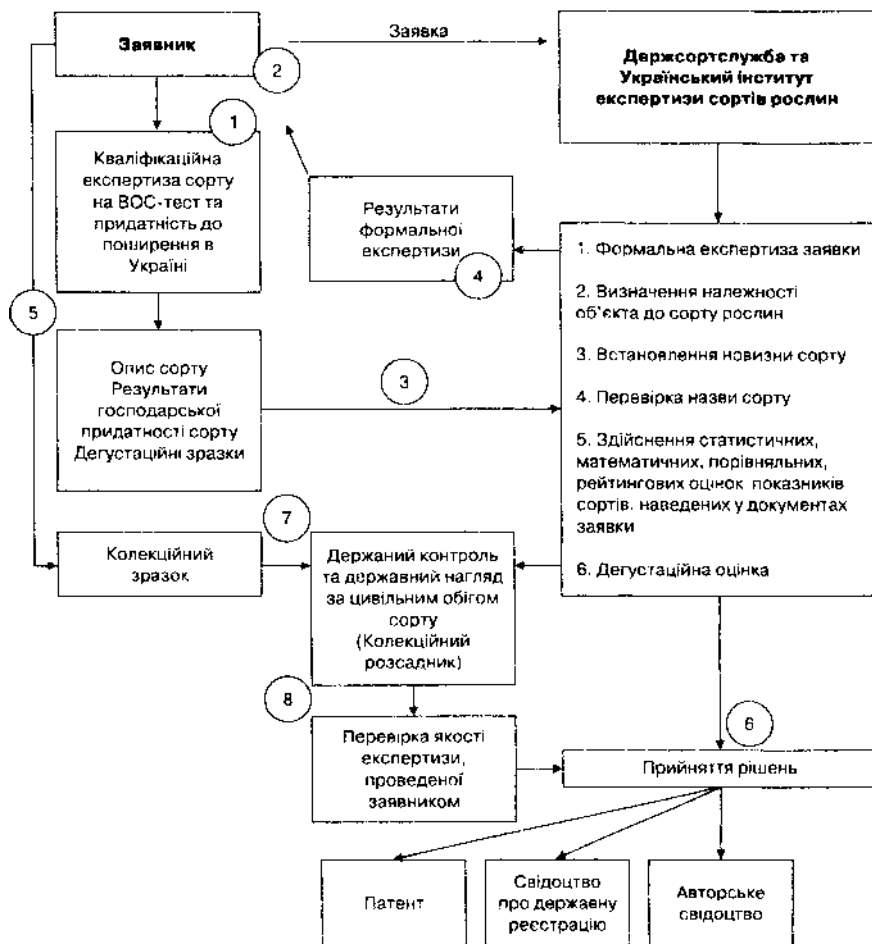

Рис. Схема процедури державної реєстрації сортів плодових, ягідних, горіхоплідних культур та винограду і встановлення прав на них

Лише після закінчення багаторічного терміну польової експертизи здійснювалась державна реєстрація сорту.

Згідно з новим порядком період державної реєстрації сорту та прав на нього скорочується до 1 року, протягом якого буде проведена формальна експертиза заявки, перевірка назви сорту, експертиза новизни і зроблена порівняльна рейтингова оцінка показників сортів, наведених в документах заявки.

Після державної реєстрації сорту та прав на нього Держсорт- службою у визначених нею сортодослідних станціях проводитиметься перевірка збереженості сорту. У випадку виявлення невідповідності фактичного прояву біологічних ідентифікаційних ознак, показникам, наведеним у документах заявки, або виявленні нетипових рослин, нехарактерних даному сорту, він вважається виключеним з Державного реєстру сортів рослин, придатних до поширення в Україні, а його майнове право достроково припиняється.

Третя відмінність нового порядку від існуючого стосується фінансового питання. Відповідно до Порядку сплати збору за дії, пов'язані з набуттям, здійсненням та захистом прав на сорти рослин, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 р. № 1183, за проведення кваліфікаційної експертизи заявки на сорт для встановлення критеріїв вирізняльності, однорідності та стабільності і проведення державного випробування сорту на придатність для поширення в Україні заявник мав сплачувати Держсортслужбі збір у сумі 323 грн за рік експертизи [3]. Оскільки вивчення сорту тривало на сортодослідних станціях 3 роки з початку плодоношення, то і витрати заявника слід помножити втричі.

Після прийняття нового порядку заявник має сплатити частину загального збору, включаючи збір за подання заявки, проведення формальної експертизи, перевірку назви сорту, встановлення його новизни, підготовку експертного висновку, а також за процедуру реєстрації та видачу охоронних документів.

Крім цього, за рахунок скорочення терміну експертизи вже практично через рік після подачі заявки власник отримує охоронний документ (патент) і має право укладати ліцензійні угоди та отримувати роялті за використання свого сорту. Це означає, що прийнявши новий порядок державної реєстрації сортів плодкових, ягідних, горіхоплідних культур і винограду та прав на них, ми усуваємо негативний вплив фактора часу на комерційний обіг сортів цих видів.

Ще одним важливим моментом нового порядку є відмова від державної реєстрації сортів плодово-ягідних культур по відповідних плодкових регіонах. В Україні виділяють 11 плодкових зон відповідно за ґрунтово-кліматичними умовами. У Державній системі з охорони прав на сорти рослин на сьогоднішній день існує 12 сортодослідних

станцій (по одній в кожній плодовій зоні). Згідно з порядком, який існував до останнього часу, заявник передавав відповідну кількість саджанців на визначені Держсортслужбою станції, де вони і проходили кваліфікаційну експертизу протягом 3 років плодоношення. За новим порядком передбачається проводити реєстрацію сортів та прав на них плодово-ягідних, горіхоплідних культур та винограду за даними заявника, які він отримав у одному закладі експертизи, і не проводити вирощування сорту в інших плодкових зонах.

Дане рішення повністю регламентується статтею 12 Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин 1991 р., згідно з якої "підчас експертизи компетентний орган може вирощувати сорт ... або враховувати результати уже проведених досліджень. Для цілей такої експертизи компетентний орган може вимагати від селекціонера подати всю необхідну інформацію, документи або матеріал" [4],

У більшості країн-членів UPOV реєстрація сортів та прав на них плодово-ягідних культур здійснюється за даними заявника. Лише дві країни, Франція та Німеччина, проводять польові дослідження для реєстрації сорту та прав на нього на території всього Європейського союзу, причому вищевказані країни виконують ці дослідження на замовлення компетентних органів інших країн-членів UPOV, які розташовані в різних кліматичних поясах.

Вважаємо, що досвід передових країн світу повинен бути використаний для скорочення терміну державної реєстрації сортів та прав на них та прискореного впровадження нових сортів у виробництво.

Після реєстрації сорту заявник має право проводити післяреєстраційні випробування своїх сортів у різних зонах України для більш повного їх вивчення та комерційного розповсюдження.

Що стосується підщеп, то їх реєстрація в усьому світі здійснюється за результатами ВОС-тесту, тобто за описом конституції рослин, їхніми морфолого-фізіологічними показниками. Українськими вченими розроблена методика проведення експертизи клонових підщеп для кісточкових на вирізняльність, однорідність та стабільність, яка дасть можливість реєструвати підщепи для сливи, аличі, персика.

Рішення про державну реєстрацію сортів у якості підщеп плодкових культур прийматиме Державна служба з охорони прав на сорти рослин за результатами морфологічного опису, які надасть їй заявник.

Виходячи з особливостей розмноження плодкових культур, зберегти арбітражний зразок автентичного сортового матеріалу у вигляді насіння неможливо. Тому для контролю за збереженістю ідентифікаційних ознак сорту в процесі цивільного обігу, перевірки характеристик, наведених у документах заявки, необхідно мати референсну колекцію плодово-ягідних культур. Без передачі

заявником колекційних зразків сорту для створення ознакової референсної колекції в цілях перевірки автентичності комерційних зразків, заявка на сорт буде відхилена.

Результати порівняння раціональності двох порядків дали змогу зробити наступні **висновки**:

1. Основна відмінність нового порядку реєстрації сортів та прав на них плодових, ягідних, горіхоплідних культур та винограду полягає в скороченні терміну експертизи заявки та прийнятті кінцевого рішення за рахунок розгляду результатів досліджень, проведених заявником.

2. Реєстрація сортів плодових культур здійснюватиметься в цілому по всій Україні, розподіл сортів по плодових зонах може проводитись за результатами післяреєстраційного випробування.

3. Новий порядок реєстрації сортів рослин і прав на них плодових, ягідних, горіхоплідних культур та винограду сприяє усуненню негативного впливу фактора часу на їхній комерційний обіг. За один рік сорт перетворюється з біологічного об'єкта в інтелектуальну власність, за використання якої власник може отримати кошти і спрямувати їх на розвиток матеріально-технічної бази, виплату авторських винагород, стимулювання селекційної роботи, а також на створення й охорону нових сортів.

Використана література:

1. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні у 2004 році/Державна служба з охорони прав на сорти рослин. - К., 2004.-С. 80-81.

2. Сливченко О.А. Роль та місце державної інспекції з охорони прав на сорти рослин у здійсненні державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин//Насінництво. - 2004.- № 9. - С. 21 -24.

3. Правове регулювання сортів рослин (Збірник нормативно- правових актів Держсортслужби) . - К.: Алефа, 2003. - 46 с.

4. Международная конвенция по охране новых сортов растений: Пер. с англ. - Женева, 1997.- 26 с.

УДК 631.52 : 631.526.32

Гончар О.М., Ткачик С.О. Нові підходи в організації державної реєстрації сортів та прав на них плодових, ягідних, горіхоплідних культур та винограду // Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин. - 2005. - № 1.- С. 21-27.

Наведені організаційні заходи в масштабах України, що забезпечують процедуру державної реєстрації сортів плодових, ягідних, горіхоплідних культур та винограду і прав на них. Обґрунтована доцільність проведення державної реєстрації сортів плодово-ягідних у цілому в Україні за прикладом досвіду провідних країн світу. Визначені повноваження Державної служби з охорони

прав на сорти рослин, Українського інститут експертизи сортів рослин та Заявника у процедурі реєстрації сортів плодкових, ягідних, горіхоплідних культур та винограду і прав на них.

Ключові слова. Колекційні розсадники, формальна та кваліфікаційна експертизи, рейтингова оцінка, ліцензійні угоди, роялті, майнове право, збереженість сорту.

УДК 631.52: 631.526.32

Гончар А.Н., Ткачик С.А. Новые подходы в организации государственной регистрации сортов и прав на них плодовых, ягодных, орехоплодных культур и винограда // Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин.- 2005. - № 1С. 21-27.

Приведены организационные мероприятия в масштабах Украины, обеспечивающие процедуру государственной регистрации сортов и прав на них плодовых, ягодных, орехоплодных культур и винограда. Обоснована целесообразность проведения государственной регистрации сортов плодово-ягодных культур в целом по Украине на примере опыта ведущих стран мира. Определены полномочия Государственной службы по охране новых сортов растений, Украинского Института экспертизы сортов растений и Заявителя в процедуре регистрации сортов и прав на них плодовых, ягодных, орехоплодных культур и винограда.

УДК 631.52:631.526.32

Gonchar O., Tkachyk S. New approaches in the organization of state registration of plant varieties and their rights for fruit, berry, nuciferous crops and vine//Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин. - 2005. - № 1.-С. 21-27.

Organizing measures in the scope of Ukraine are given, that provide the procedure of the state registration and their rights for fruit, berry, nuciferous species and vine. The expediency of the state registration of fruit and berry crops is grounded as a whole in Ukraine on the basis of the experience of the leading world's countries. Powers of the State Service on Right Protection for Plant Varieties, Ukrainian Institute of Pant Variety Examination and Applicant were determined in the procedure of the registration of plant varieties and their rights for fruit, berry, nuciferous crops and vine.